[1757]

PIERWSZE FUNDAMENTA
WYZSZYCH Y POZYTECZNIEYSZYCH NAUK
w ktorych postępku swego dowod dadzą
STANISŁAW y JOZEF Xiążęta JABŁONOWSCY
Woiewodz: Poznańscy
w Collegium Nobilium *Scholarum Piarum.*

Pusionem quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimensione quadrati : ad ea sic ille respondet ut puer , & tamen ita faciles interrogationes sunt , ut gradatim respondens eodem perveniat , quò si geometrica didicisset . .

CICERO, Tuscul. I.

Socrate interroge un enfant sur les dimensions du quarré : l'enfant repond , comme son âge le permet : & les questions etant toujours à sa portée , il va de reponse en reponse si avant , qu'enfin il semble avoir etudié la Géométrie

Mr. l'Abbé d'OLIVET dans les Pensées de Ciceron.

La Logique & la metaphysique seront les premieres etudes : & elles sont tellement les premieres , que la morale même , en tant , quelle depend de la Raison , ne peut avoir d'autre fondement solide. - - - - Elles sont à l'usage de tout le monde , puis qu'elles n'ont pour objet , que ce qui se passe en nous-mêmes, & ce que nous connoissons le mieux.

Mr. l'Abbé FLEURY dans le tr. des etudes.

On ne pretend point apprendre l'Astronomie à des enfans : mais seroit-il inutile de leur dire par exemple , que le Soleil est à environ 34 , ou 35 millions de lieues de la terre - - - - Que l'eloignement des étoiles est incomparablement plus grand - - - - Que la terre autour du Soleil fait de 600000 lieues en un heure - - - Quelle idée n'en resulteroit-il pas de l'Etre , qui a produit toutes choses ? & faudoit-il leur demander , à quelque âge , qu'ils fussent parvenus. Quis est, qui creavit hæc ?

Mr. CHALOTAIS dans l'educat. Nationale.

KONTYNUACYA GEOMETRYI.

Co to ieſt proporcya, wieloraka ieſt, y ktore ſą iey fundamenta?

Na czym zależy dwoch wſzelakich figur podobieństwo?

Jeżeli dwa węgły w iednym tryangule rowne ſą dwom węgłom drugiego tryangułu, trzeci musi być rowny trzeciemu węgłowi.

Dwa tryanguły maiące wſzyſtkie węgły rowne, maią boki proporcyonalne.

Jak podzielić linią na części tyle rownych, ile ſię podoba.

Jak znaleść do trzech linii czwartą proporcyonalną?

Place dwoch tryangułow podobnych ſą do ſiebie iak kwadraty bokow korreſponduiących: co ſię y o innych figurach podobnych prawdzi.

Spoſob wymierzenia odległości mieyſca niedoſtępnego.

Węgieł ma za wymiar łuczek cyrkułu zaięty iego bokami.

Cyrkuł każdy dzieli ſię na 360 graduſow: ztąd wymiar proſtego węgła, oſtrego &c.

Co to ieſt inſtrument nazwany Scala, pułcerkla, transporteur.

Węgły z ſtron przeciwnych leżące koło iedney linii, ſą zawſze rowne.

Summa trzech węgłow w każdym tryangule ieſt rowna dwom węgłow proſtym.

Węgieł zewnętrzny w tryangule ieſt rowny dwom przeciwnym.

Węgły w tryangule rownobocznym maią po 60 graduſow, a w Iſoſceles ieden węgieł poznany, daie nam drugie poznać.

Spoſob robienia figur ſześciobocznych y innych wielobocznych.

Spoſob przemienienia iednego rektangułu w drugi, ktoryby miał wyſokość naznaczoną.

Jeźli dwa parallelogramy ſą rowne, baza iednego tak ſię ma do bazy drugiego, iako ſię maią do ſiebie ichże wyſokości.

Zrobić kwadrat dwa razy zamykaiący drugiego.

Zrobić kwadrat, dwom kwadratom iakimkolwiek rowny.

Kwadrat zrobiony na hypotenuzie zrownywa dwa kwadraty na bokach go zamykaiących zrobione.

Jeżeli boki tryangułu proſtokątnego wezmą ſię na bazy trzech figur podobnych iakichkolwiek, figura na hypotenuzie zrowna dwie drugie figury.

Wymiar cyrkułu ieſt to produkt z peryferyi y pułpromienia uczyniony.

Plac cyrkułu rowna ſię tryangułowi, ktorego wyſokością ieſt promień, a bazą peryferya wyciągniona.

Peryferye cyrkułow ſą do ſiebie, iako ich promienie.

Place

Place cyrkułow ſą proporcyonalne kwadratom ſwych promieni,

Korona ieſt plac między cyrkułami iedno centrum maiącemi zamknięty: a wymiar iey ieſt produkt, z iey ſzerokości y ſrzedniey peryferyi złożony.

Wſzyſtkie wymiary figur cyrkularnych tym ſię dzieią ſpoſobem, ktorym y Segmentow czyli kawałow cyrkułu.

Znaleść centrum łuczku iakiegokolwiek cyrkułu.

Poprowadziwſzy od punktu ktoregokolwiek peryferyi dwie linie do końca dyametru, te uformuią węgieł proſty.

Linia tykaiąca ſię cyrkułu, zawſze ieſt perpendykularną do dyametra.

Węgieł przy centrum ſtoiący na tymże łuczku, co y węgieł tykaiący ſię peryferyi, dwa razy tamten tego zamyka.

Spoſob robienia Segmentu takiego, na ktorymby mogł ſtanąć węgieł wyznaczony.

Gdy ſię dwie cięciwy w cyrkule iakokolwiek przecinaią, zawſze rektanguł z części iedney cięciwy wyrowna raktangułowi z części drugiey cięciwy zrobionemu.

Kwadrat z linii perpendykularney ktoreykolwiek do dyametru cyrkułu, ieſt rowny rektangułowi zrobionemu z dwoch części owego dyametru.

Przemienić rektanguł w kwadrat.

Dwa ſpoſoby znaydowania linii ſrzedniey proporcyonalney.

Zrobić kwadrat, ktoryby był do drugiego w proporcyi daney.

Jeżeli

Jeżeli z punktu za cyrkułem danego dwie linie prowadzone będą, wſkroś do peryferyi, rektanguły z całych owych linii y ich części zewnętrznych zrobione będą ſobie rowne.

Kwadrat na tykaiącey linii zrobiony ieſt rowny rektangułowi z całey przecinaiącey, y ieyże części zewnętrzney wyſtawionemu.

Z punktu za Cyrkułem wziętego poprowadzić tykaiącą linią cyrkułu.

Z PSYCHOLOGII.

Czyli z Nauki o Duſzy Ludzkiey.

Co ieſt Pſychologia, y wieloraka ieſt?

Jakie ſą pożytki tey nauki?

Co to ieſt rozeznawanie?

Co to ieſt duſza, y czym ſię rożni od ciała?

Ktora ieſt naypierwſza iey władza?

Jak ſię dzielą rzeczy względem poznawania ich od duſzy?

Co ieſt władza czucia?

Co ieſt władza imaginacyi?

Czy można co ſobie wyſtawić w imaginacyi, niepoiąwſzy tego wprzod zmyſłem?

Jak ſię dzieią te w duſzy wyobrażeń przez imaginacyą ponawiania, czyli ſą gdzie w duſzy ukryte?

Jakie

Jakie ſą reguły czyli prawa imaginacyi?
Ktora ieſt oſobliwa między czuciem a imaginacyą rożnica?
Ponieważ ſny do imaginacyi należą: coż więc ieſt ſpanie, ſen, y iak ſię dzieie?
Czemu to we ſnie rzeczy od nas dalekie mamy za przytomne?
Przeco to twarde ſpanie, y ocucenie ſny nam przerywa?
Co ieſt pamięć, czym ieſt podobna do imagynacyi, a czym ſię od niey rożni?
Zkąd pochodzi zapomnienie czyli niepamięć?
Jakiemi ſrzodkami pomnażamy w nas y umacniamy pamięć?
Co to ieſt władza 1mo. uważania, 2do. odrywania. 3tio. reflexyi?
Jak dalece ieſt potrzebne uważanie, y czyli go można nabyć?
Co to ieſt rozum, iego byſtrość, gruntowność?
Entendememt, *Raiſon* oboie u nas znaczy rozum, iakaż przecię między niemi rożnica?
Daie ſię częſto ſłyſzeć: *to ſię zgadza z rozumem, a to ſię niezgadza z rozumem* iak to rozumieć?
Co to ieſt dowcip?
Co to ieſt uciecha, co tęſkność?
Co to ieſt dobro, co złe? y wielorakie ieſt?
Co ieſt żądanie czyli lubienie, a co nielubienie?
Czy możemy złą iaką rzecz lubić?
Co to ſą przyczyny poruſzaiące nas do żądania, lub do nielubienia?

Wie-

Wielorakie ieſt żądanie?
Zkąd to bywa walczka między żądaniami naſzemi?
Co to ſą namiętności czyli paſſye, wielorakie, y czy z natury ſą złemi?
Co ieſt wola? Czemu ſię nazywa żądzą rozumną?
Wola czyli może być do czego kiedy przymuſzona?
Wielorakie ſą ſprawy ludzkie względem woli uważane?
Co czyni ſprawę niedobrowolną? Co ieſt mus, co niewiadomość? wieloraka?
Co to ieſt ſprawa wolna?
Duſza naſza czyli ma wolność?
Czyli ieſt iſtotą z wielu cząſtek złożoną?
Czyli ieſt ciałem lub materyą?
Czyli duſza zawſze myśli?
W ktorey ciała części iey ieſt mieſzkanie?
Jaki ieſt początek duſz naſzych?
Czyli duſza ieſt nieśmiertelną?
Co ſię rozumie przez złączenie duſzy z ciałem; y na czym ſię zaſadza?
W iaki ſpoſob ten ciała z duſzą związek dzieie ſię?
Jakie ſyſtemata ſą wynalezione do wyłożenia przerzeczonego związku?
Ktore z nich zdaie ſię być prawdy bliżſze?
Wſzyſtkich naſzych wyobrazeń iaki ieſt początek?

Ktore

Ktore z rożnych o tym zdań, ieſt podobnieyſze do prawdy?

Rzeczy niematerya lne pod zmyſły nie podpadaią, iak więc mogą mieć od nich początek?

Jakie zdanie o duſzy zwierząt?

Z GEOGRAFII ASTRONOMICZNEY.

Co to ieſt Sfera? Y czy iednym ſpoſobem bywa robiona?

Co ieſt Oś świata? iakim końcem wynaleziona?

Wiele ſię Cyrkułow na sferze uważa? czy wſzyſtkie ſą rowne?

Co ieſt Ekwator y ktore iego właſności?

Co ieſt Zodyak? iakie znaki? iakie powinności iego?

Czy zarownie długo bawi ſłońce w znakach pułnocnych y południowych? Y co za przyczyna tey nierowności?

Co ieſt Ekliptyka? co Horyzont, czy ma ſwe bieguny?

Wieloraki ieſt Horyzont, y iakie każdego z oſobna powinności?

Wielorakie ieſt sfery, co do Horyzontu, ułożenie?

Co ieſt Merydyan: co Kolury, iakie ich własności?

Ktore ſą mnieyſze Cyrkuły, y co ieſt każdy z nich?

Sfera zrobiona ieſt dla wyłożenia biegu gwiazd, te więc wielorakie ſą?

Gwiazd ſtałych iaka od ziemi dalekość, iaka ogromność?

Jak ich wiele liczą, iakie maią właſności, nie maiąż żadnego biegu?

Wiele ieſt planet y iak ſię dzielą?

Co ieſt ſłońce, iak wielkie, iak od ziemi odległe, czyli ma bieg iaki?

Jak ziemia czyni ſwym biegiem dni, nocy, iak cztery odmiany roku?

Co ieſt Xiężyc, iak wielki ieſt, iak daleki od ziemi?

Co o innych płanetach?

Co ieſt ſzerokość geograficzna, co długość, co wynieſienie bieguna?

Co to ſą kraie uważane względem umiarkowania powietrza?

Wiele ſię ich rachuie y iakie maią własności?

Co ſą ludzie Aſcii, Amfiſcii, &c. co Periæci, Antæci, Antipodes?

Co ieſt Clima? wiele dawno, a wiele teraz ich rachuią?

Wielorakie ſą Climata? y gdzie ſię zaczynaią mieſiączne?

Jak znaleść długość, ſzerokość, geograficzną y wyſokość bieguna?

Jak znaleść każdego dnia, w ktorym ſtopniu Zodyaka ieſt ſłońce?

Jak znaleść dwa dni roku, ktorych ſłońce przechodzi przez głowy obywatelow kraiu iakiego podſłonecznego?

Jak znaleść wſzyſtkie mieyſca razem maiące z Warſzawą południe?

Także y te mieyſca, co maią iednę dnia długość z Warſzawą?

Także y te mieyſca, gdzie pożniey lub prędzey południe niż u nas?

O iakieykolwiek naſzey godzinie znaleść godzinę innych mieysc?

Jak znaleść dzień naydłuższy, a zatym clima iakiego mieyſca?

Jak mierzyć odległość miaſt na kartach geograficznych?

Z HI-

Z HISTORYI.

Egipſkiey.

Dawność y zacność Egiptu. Edukacya y przymioty Monarchow iego.

Religia: cnoty: uſzanowanie Rodzicow: Sprawiedliwość Egipcyanow.

Nauki: Handel: Piramidy: Labirynt: iezioro Mæris: ſławnieyſi Krolowie.

Przyczyna upadku iego, y zawoiowanie przez Perſów.

Kartagińſkiey.

Początek Kartaginy: Religia: forma rządu, iego wady.

Przywary Obywatelow: fakcya Barcyńſka y Hannońſka.

Trzy woyny z Rzymianami: przyczyny ich, powodzenie, koniec.

Wielka cnota Patryotyczna Attyliuſza Reguluſa.

Znacznieyſze dzieła Annibala y Scypiona.

Aſſyryiſkiey.

Obrot Nemroda w ufundowaniu pierwſzey Monarchii.

Ohydliwe Naſtępcow iego panowanie aż do Sardanapala.

Czyny Sennacheryba: dwoch Nabuchodonozorow: upadek pod Baltazarem.

Perſkiey.

Perſów y Cyruſa edukacya: zawoiowanie Aſſyryi y Krezuſa.

Tyrańſtwo Kambiza: Meroe śmierć: Artabaza moderacya.

Wſpaniałość Artaxerxeſa I. w iednych akcyach, w drugich podłość.

Między Artaxerxesem II. y Cyrusem Bratem iego woyna : heroizm Grekow.

Dwie wielkie wady tey Monarchii : nakoniec obalenie iey przez Alexandra.

Greckiey.

Portret Ateńskiey y Lacedemońskiey Rzeczpospolitych.

Woyny Grekow z Krolami Perskiemi.

Poniżenie Aten przez Spartanow, a potym całey Grecyi przez Filippa.

Temistoklesa, Cymona, Agesilausa, Epaminondy przednieysze dzieła.

Co do Rzymskiey historyi, czytali Liwiusza aż do końca II. woyny Punickiey : z tego więc Autora tresunkiem otworzonego, tak historyi, iako y ięzyka łacińskiego pragną dać dowod. Co gotowi są czynić y z innych Xiążek łacińskich y francuskich, osobliwie z Xiążki Pensées de Ciceron par Mr. l'Abbé d'Olivet.

Na końcu tradukcye y kompozycye swoie pakazą.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0024754